

Jan Tęgowski*

KILKA SŁÓW O MAŁŻEŃSTWACH WIELKIEGO KSIĘCIA LITEWSKIEGO OLGIERDA GIEDYMINOWICA

Zainteresowanie polskiej historiografii historią Wielkiego Księstwa Litewskiego, szczególnie niż innych sąsiadujących z Polską krajów, wynika z faktu, że jednym z najbardziej spektakularnych wydarzeń w dziejach obu tych krajów było zawarcie unii obu państw zapoczątkowanej aktem krewskim z 14 sierpnia 1385 roku. Wielki książę litewski Jagiełło, który na chrzcie otrzymał piastowskie imię Władysław, był tym królem Polski, który zasłużył na miano mądrego i skutecznego władcy. Nic też dziwnego, że starano się w miarę dokładnie poznać nie tylko czyny osoby, lecz także genealogię tego władcy. Poczynając od XIX wieku, kiedy to Teodor Narbutt wydawał swe monumentalne, lecz w dużej mierze bałamutne, dzieło „Dzieje starożytne narodu litewskiego”¹, genealogia książąt litewskich nie znika z pola widzenia polskich historyków. Pierwszym rzetelnym badaczem tych spraw, acz sięgającym zbyt często do podejrzanych źródeł prawdopodobnie sfabrykowanych przez Narbutta, można nazwać hr. Kazimierza Stadnickiego w jego licznych dziełach². Najbardziej wartościowe badania w tej dziedzinie przeprowadził Józef Wolff, którego ustalenia w znacznej części przypadków po dziś dzień są aktualne³. Wiele nowych ustaleń genealogicznych rzutujących na interpretację zdarzeń historycznych zostało zamieszczonych w pracach z okresu przed drugą wojną światową takich historyków, jak Władysław Semkowicz, Henryk Paszkiewicz, Oskar Halecki, czy Józef Pużyna. W okresie powojennym na szczególną uwagę zasługuje niedawno wznowiona monografia genealogiczna Zygmunta Wdowiszewskiego⁴, liczne biogramy w PSB, pisane najczęściej przez Stefana M. Kuczyńskiego, a w latach 1987 - 1999 ukazało się na ten temat szereg publikacji zmarłego niedawno Tadeusza Wasilewskiego. Ostatnio szereg prac dotyczących dynastii Giedyminowiczów opublikował Jarosław Nikodem⁵. Również i autor niniejszej publikacji zabierał dość często głos w sprawach

* Тенговський Ян – доктор габлітований, професор, Білосток (Польща).

¹ Narbutt T. Dzieje starożytne narodu litewskiego. – T. 1–7. – Wilno, 1835 – 1840.

² Stadnicki K. Bracia Władysława Jagiełły. – Lwów, 1867; *Tenże*. Koryjat Gedyminowicz i Koryjatowicze // Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno – Filozoficznego Akademii Umiejętności. – T. 7. – Kraków, 1877. – S. 1–146; *Tenże*. Olgierd i Kiejstut, synowie Gedymina w. Księcia Litwy. – Lwów, 1870; *Tenże*. Synowie Gedymina. – T.1. Monwid – Narymunt – Koryjat. – Lwów, 1849.

³ Wolff J. Ród Gedimina. Dodatki i poprawki do dzieł hr. K. Stadnickiego: „Synowie Gedymina”, „Olgierd i Kiejstut” i „Bracia Władysława Jagiełły”. – Kraków, 1886.

⁴ Wdowiszewski Z. Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce. – Kraków, 2005.

⁵ Nikodem J. Data urodzenia Jagiełły. Uwagi o starszeństwie synów Olgierda i Julianny / J. Nikodem // Genealogia. Studia i Materiały Historyczne. – T.12. – Poznań – Wrocław, 2000; *Tenże*. Rola Skirgiełły na Litwie do 1394 roku / J. Nikodem J. // Scripta Minora. – T.2. – Poznań, 1998; *Tenże*. Uposażenie młodszych Olgierdowiczów. Przyczynek do biografii Skirgiełły // Białoruskie Zeszyty Historyczne. – T.15. – Białystok, 2001.

związanych z genealogią dynastii litewskiej. Żonom i córkom książąt litewskich poświęcano stosunkowo mało uwagi, a przecież to dzięki nim zachowywała się ciągłość genealogiczna rodu Giedymina.

Ostatnio na temat małżeństw Olgierda wypowiadał się Tadeusz Wasilewski, który jest przekonany, że książę ten był trzykrotnie żonaty⁶. Rozstrzygnięcie, czy tak było rzeczywiście ma kluczowe znaczenie dla dalszego toku naszego wywodu. Zaczniemy od źródła przytoczonego przez wspomnianego historyka, które rzekomo ma świadczyć za przyjęciem takiej tezy. Jest to „Skazanie o Mamaevom poboiščę”, które przytacza dialog pomiędzy synami Olgierda Andrzejem i Dymitrem, a fragment jego brzmi następująco: „Ot’idem my k’ velikomu knjazju moskovskomu na pomošč, besta bo es’mi otcem i bratom nenavidimi, no Bogom vozljubeni, be bo es’mi edino kreščenye, ot mačechy sveja knjagini Anny.”⁷ Źródło to, a właściwie dialog w nim przytoczony, jaki prowadzili między sobą starsi synowie Olgierda w czasie bitwy z Tatarami, było już eksplorowane przez Jerzego Ochmańskiego, który na jego podstawie próbował dowieść, że Giedymin pochodził od Skołomenda⁸. Jednakże gdy zważymy, iż dialog ten odnotowano ponad sto lat po kulikowskiej bitwie, jego wiarygodność jest raczej mała. Sam fragment przytoczony przez T. Wasilewskiego świadczy o nieznamości imienia ostatniej żony Olgierda ze strony autora owego opisu bitwy z Tatarami. Dialog ten nabiera sensu, gdy zamienimy imię Anny na Julianę, która rzeczywiście dążyła do ograniczenia wpływów swoich pasierbów. Zapewne pod jej wpływem usunięto Andrzeja Olgierdowica z Połocka, by powołać na jego miejsce Lingwena – Siemiona⁹. Pozostaje nam zatem wrócić do świadomości o istnieniu tylko dwóch małżeństw wielkiego księcia litewskiego Olgierda.

I. Według dołączonego do Kroniki Bychowca *Radosławla kniazey Wytebskich* pierwszą żoną Olgierda była Maria Jarosławna księżniczka witebska¹⁰. W literaturze historycznej przyjmowano informację tę bez zastrzeżeń. O poślubieniu przez Olgierda księżniczki witebskiej pisze w swej kronice Jan Długosz: „*Temu książę ruski Witebska oddawszy jedyną córkę za żonę przekazał następstwo na tronie w swym księstwie.*”¹¹ Informację tę Długosz zaczerpnął zapewne z *Letopisca wielikich knjazej litowskich*, który zapewne dla niego przetłumaczono na łacinę jako *Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuanie*¹². Pochodzenie zatem pierwszej

⁶ Wasilewski T. Trzy małżeństwa wielkiego księcia Litwy Olgierda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów / T. Wasilewski // Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w 50 - lecie pracy naukowej. – Warszawa, 1991. – S. 673-682.

⁷ Повести о Куликовой битве / Изд. М. Н. Тихомиров, Ф. Ржига, Л. А. Дмитриев. – Москва, 1959. – С. 58.

⁸ Ochmański J. Giedyminowicze – „prawniki Skołomendowy” / J. Ochmański J. // Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski. – Poznań, 1976. – S. 255-258.

⁹ Zob. Tęgowski J., Data urodzenia Jagiełły oraz data chrztu prawosławnego jego starszych braci / J. Tęgowski // Genealogia. Studia i Materiały Historyczne (cyt. dalej GSMH). – T. 15. – 2003. – S. 137-144.

¹⁰ Narbutt T. Pomniki do dziejów litewskich. – Wilno, 1846. – S. 81; Dąbrowski D. Radosławle kniazey Wytebskich – analiza porównawcza treści // GSMH. – T. 14. – S. 31-69.

¹¹ Jana Długosza Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego. – Księga dziesiąta 1370 – 1405. – Warszawa, 1981. – S. 123

¹² Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuanie // ПСРЛ. – Т.35. – Москва, 1980. –

żony z Witebska wobec braku negatywnych informacji jest prawdopodobne. Nie ulega wątpliwości też, że była ona książęcego pochodzenia, bowiem w momencie spisywania *Letopisca wielkich kniazioń* (I połowa XV w.) nie było potrzeby podnoszenia prestiżu przyrodnych braci Jagiełły. Gdyby zatem wywodziła się z niższych warstw społeczeństwa, to albo by to przemilczano, albo zapisano jak było. Samo *Radosłowie kniaziej witebskich* jest utworem pochodzącym z XVI wieku i wiarygodność jego informacji jest różna – jak stwierdza D. Dąbrowski z 15 wymienionych w nim osób realnie księstwem witebskim rządziły trzy: Jarosław Wasyliwicz, córka ostatniego księcia ruskiego Maria i jej mąż Olgierd¹³. Nie wiemy czy ojciec Marii, bo tak ją będziemy nazywać, był suwerennym księciem witebskim, czy podobnie jak wielu innych był poddanym wielkiego księcia litewskiego. Moment zawarcia pierwszego z tych małżeństw wspomniane źródło podaje na rok 1318, co wydaje się dość mało prawdopodobne. Miałem możliwość kilkanaście lat temu wypowiedzieć się na temat chronologii urodzeń synów Giedymina¹⁴, gdzie datę urodzenia Olgierda kładę na lata 1305 – 1307, co czyni rok 1318 jako datę jego małżeństwa mało realny. Pozostaje nam zatem ustalić ten moment na podstawie przesłanek pośrednich. O pierwszym wystąpieniu w źródłach Andrzeja, jednego z synów Olgierda z pierwszego małżeństwa, mamy wiadomość w źródłach latopisarskich pod rokiem 1342, gdy Olgierd kazał ochrzcić swego syna imieniem Andrzej i posadził go w Pskowie¹⁵. Według relacji latopisów pskowanie posłali najpierw o pomoc przeciw Niemcom do Nowogrodu Wielkiego, gdy tam odmówiono im pomocy wyprawili posłów do Olgierda do Witebska¹⁶. Działo się to w roku 1341, gdy Olgierd najpierw wysłał wojsko pod dowództwem kniazia Jurija Witołtowicza, a następnie współdziałając z Kiejstutem ruszyli przeciwko Izborskowi. Pskowianie chcieli samego Olgierda ochrzcić i przyjąć na karmienie, lecz on zdecydował osadzić w Pskowie swego syna Andrzeja, który podówczas jeszcze był młody – według mej oceny Andrzej urodził się około 1325 – 1327 r.¹⁷ ze wskazaniem bliżej ostatniej daty. Trzeba bowiem mieć na uwadze jako wskazówkę jego udział w bitwie nad Worskłą w 1399 r., gdzie zginął. W chwili śmierci zapewne niewiele przekroczył 70 rok życia. Andrzej jednak nie był najstarszym synem Olgierda, co miałem okazję stwierdzić w monografii Giedyminowiczów. Starszym od niego był Fiodor, którego narodziny lokujemy w przedziale lat 1324 – 1326, gdyż wiarygodne źródło, jakim jest list króla węgierskiego Ludwika do Franciszka Carrary z 29.09.1377 r., mówi o nim jako „*magni Olgordi summi principis Lituanorum primogenitus*”¹⁸. Jeżeli Fiodor był najstarszym dzieckiem Olgierda z jego pierwszego małżeństwa, to małżeństwo tego

C. 115:”Sed quia dux wyter[b]ski prolem non habuit masculinam, assumpsit eum ad filiam suam unicum.”

¹³ Dąbrowski D. Op. cit. – S. 61.

¹⁴ Tęgowski J. Chronologia urodzeń dzieci Giedymina / J. Tęgowski // Genealogia. Studia i Materiały Historyczne. – T.5. – S. 145–148.

¹⁵ Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – Москва, 1950. – С.354.

¹⁶ ПСРЛ. – Т.7. Воскресенская летопись. – С. 207; Псковская 2-я летопись // Псковские летописи. – Вып.2. – Москва, 1955. – С. 24.

¹⁷ Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów. – Poznań – Wrocław, 1999. – S. 67.

¹⁸ Halecki O. Przyczynki genealogiczne do dziejów układu krewskiego / O. Halecki // Miesięcznik Heraldyczny. – 14. – 1935. – S.102, przyp. 28

Giedyminowica mogło nastąpić najwcześniej w 1324 r. Witebsk jako rzekomy posag pierwszej żony Olgierda był w jego rękach prawdopodobnie już w dniu 1 listopada 1338 r., gdy wraz z bratem Narymuntem zawarli pokój z zakonem inflanckim i Rygą¹⁹. Zapewne Olgierd wszedł w posiadanie Witebska znacznie wcześniej – nie wykluczone, że w momencie zawarcia pierwszego małżeństwa z Marią, a więc w początkowych latach 20. XIV wieku. W tym kontekście należałoby datować zajęcie Pińska przez Narymunta również w tym samym czasie.

Z pierwszego małżeństwa z Marią Olgierd miał co najmniej siedmioro dzieci: pięciu synów i dwie córki, z których najmłodsza Agrypina wyszła za mąż w 1354 r. za kniazia suzdalskiego Borysa Konstantynowicza. Obojga małżonków połączyli ich ojcowie, o czym informują źródła²⁰. Było to jej pierwsze małżeństwo i z całą pewnością zawarte zostało w okolicznościach, gdy po śmierci Siemiona Dumnego na tron moskiewski został powołany jego brat Iwan Iwanowicz, z którym już wielkiego księcia litewskiego Olgierda nie łączyły żadne więzi rodzinne. Prawie w tym samym czasie z siostrą Borysa ożenił się brat Julianny Olgierdowej książę Michał Aleksandrowicz twerski²¹. Agrypina Olgierdówna w chwili zamążpójścia mogła mieć ponad 12 lat, a raczej więcej i mogła urodzić się zarówno przed, jak i nieco po 1340 r. Z całą pewnością była ona w chwili zamążpójścia kilkunastoletnią osobą, gdyż jeszcze w 1370 r. urodziła swego młodszego syna Iwana zwanego Tugoj Łuk, a to raczej wyklucza datowanie jej narodzin wcześniej niż w 1330 r.²² Mając świadomość, że książęta litewscy prowadzili planową politykę małżeńską, trudno wierzyć, by Agrypina pozostawała panną w zaawansowanym wieku. Niestety, nie mamy informacji źródłowych o narodzinach innych potomków tej pary, a zwłaszcza starszego syna Daniła, czy nieznanymi innymi dziećmi, które zapewne były, lecz z uwagi na płęć żeńską, lub wczesne zgony, źródła nie odnotowały.

Gdy chodzi o zgon Marii Olgierdowej, to również data podana w Rodowodzie kniazów witebskich, rok 1346, wydaje się mało wiarogodna. Trudno uwierzyć, by wielki książę litewski aż 4 lata zwlekał z ponownym ożenkiem, szczególnie w sytuacji istniejącej rywalizacji litewsko – moskiewskiej i konfliktu z Królestwem Polskim o spadek po Bolesławie Jerzym II. Małżeństwo było zawsze doskonałym czynnikiem wzmacniającym układy polityczne. Wydaje się zatem, że Maria Olgierdowa jeszcze żyła w momencie, gdy wielki książę litewski wysyłał pierwsze poselstwo do Moskwy mające na celu uwolnienie Koriata Giedyminowicza i jego towarzyszy, czyli w końcu 1349 lub najpóźniej na początku 1350 r., których uwięził jako posłów litewskich chan Czanibeg za spustoszenie przez Litwę jego ułusu (czyli

¹⁹ Русско-ливонские акты / Изд. К. Е. Наперский. – Санкт-Петербург, 1868. – № 83. – С. 69.

²⁰ ПСРЛ. – Т. 8 (Воскресенская летопись). – Санкт-Петербург, 1859. – С. 9; Т. 10 (Патриаршая или Никоновская летопись). – Санкт-Петербург, 1885. – С. 227: „Того же лета князь Константин Васильевич Суздальский жени сына своего князя Борыса у великого князя Литовского у Олгерда Гедимановича.”

²¹ ПСРЛ. – Т. 35 (Супральская летопись). – Москва, 1980. – С. 47.

²² Экземпларский А. В. Великие и удельные князья Северной Руси в татарский период с 1238 по 1505 г. – Т. II. – Санкт-Петербург, 1891. – С. 434–435; Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. – Львів, 2000. – С. 269.

zapewne Podola), a następnie przekazał posłom kniazia Siemiona Dumnego²³. Trzeba tu napomknąć uwagę, że w 1349 roku przybyli do Krakowa jacyś posłowie tatarscy²⁴. Możliwe, że to poselstwo poprzedziło wyprawę Kazimierza Wielkiego na Ruś halicko – wołyńską, którą *Rocznik miechowski* kładzie na koniec 1349 r.²⁵ Może to właśnie wiadomość o przymierzu Tatarów z królem polskim spowodowała nagły zwrot w stosunkach moskiewsko – litewskich.

Gdy wielki książę moskiewski okazał swą wielkoduszność wobec jeńców i posłów litewskich i uwolnił Koriata i jego towarzyszy wówczas to Lubart wystąpił jako pierwszy z propozycją odnowienia więzów powinowactwa z Siemionem i pojął za żonę Olgę Konstantynównę rostowską, siostrzenicę władcy moskiewskiego²⁶. Gdyby Olgierd był od dawna wdowcem, to on byłby pierwszym, który wystąpiłby z taką inicjatywą. Dochodzimy zatem do wniosku, że pierwsza żona Olgierda zmarła około końca 1349 r. Księstwo witebskie nie stało się macierzyzną synów Olgierda z pierwszego małżeństwa, a wręcz przeciwnie, stanowiło uposażenie Julianny Olgierdowej i jej synów.

II. Gdy to nastąpiło, Olgierd jako poganin nie był zobowiązany do odprawienia żałoby po zgonie swej żony, postanowił wejść w związek powinowactwa z Siemionem Dumnym, który miał gwarantować trwałość przyjaźni, jaka nastąpiła między Litwą i Moskwą w 1350 r. Siemion Dumny, jak wiadomo, był już spowinowacony z synami Giedymina, gdy żyła jego pierwsza żona Aigusta Anastazja Giedyminówna. Drugą żonę Eupraksję córkę Fiodora Światosławicza kniazia wołockiego, którą pojął w 1345 r., po roku pożycia odprawił do ojca²⁷. Małżeństwo to zostało rozwiązane bez wiedzy metropolity, co stawiało wielkiego księcia w sytuacji konfliktu z prawem cerkiewnym w momencie, gdyby chciał pojąć kolejną żonę. Sam Siemion Dumny nie obawiał się sankcji ze strony metropolity, lecz potencjalni jego teściowie raczej nie zabiegali o wydanie za niego swych córek. Jednak wdowa po Aleksandrze Michałowiczu twerskim Anastazja, która musiała walczyć z braćmi swego męża o godne uposażenie swoich synów nie wahała się ani chwili i w 1347 r. wydała za księcia moskiewskiego swą córkę Marię²⁸. To spowinowacenie z wielkim księciem moskiewskim znakomicie podniosło pozycję synów Anastazji, a zwłaszcza najstarszego Wsiewołoda. Zdaje się, że Maria miała pewien wpływ na swego męża, który wspierał rodzeństwo swej żony.

Jak wspomniano, radykalna poprawa stosunków Litwy z Moskwą w końcu 1349 i na początku 1350 r. spowodowała, że wielki książę litewski Olgierd postanowił utrwalić tę więź poprzez ponowne spowinowacenie się z Siemionem

²³ ПСРЛ. – Т. 20 (Львовская летопись). – Санкт-Петербург, 1910. – С. 185.

²⁴ . Rocznik miechowski / Wyd. Z. Kozłowska – Budkowa // Studia Źródłoznawcze. – Т. 5. – 1960. – S. 125.

²⁵ Ibidem; Zob. też *Paszkiewicz H.* Polityka ruska Kazimierza Wielkiego. Warszawa, 1925. – S.116–117.

²⁶ *Tęgowski J.* Małżeństwa Lubarta Giedyminowicza. Przyczynek do genealogii dynastów halicko – wołyńskich w XIV wieku // Genealogia. Studia i materiały Historyczne. – Т.6. –1995. – S.17–26.

²⁷ ПСРЛ. – Т. 20. – С. 184; *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XVI ст. – Львів, 1996. – Табл. 25. – № 7 mylnie uczynił ją pierwszą żoną Siemiona.

²⁸ ПСРЛ. – Т. 15 (Рогожский летописец). – Петроград, 1922. – С. 57.

Dumnym. Wysłano poselstwo, prosząc o zgodę na małżeństwo z młodszą siostrą Marii, Julianną Aleksandrówną, jak to podkreślają latopisy. Można było przecież rzecz całą załatwić bez pośrednictwa Moskwy wysyłając poselstwo bezpośrednio do Tweru, lecz Olgierdowi wtedy zależało bardziej na umocnieniu przyjaźni z władcą moskiewskim, niż z księżną twerską i jej dziećmi. Pokój z Moskwą potrzebny był Olgierdowi w obliczu zaangażowania Wielkiego Księstwa Litewskiego w walkę o spadek po Bolesławie Jerzym II z królem polskim Kazimierzem i jego stronnikami: królem węgierskim Ludwikiem i książętami mazowieckimi. Zabezpieczenie pokoju na wschodnich granicach państwa było w tej sytuacji bardzo pożądane przez wielkiego księcia litewskiego. Należałoby zastanowić się obecnie nad dokładniejszą datacją tych wydarzeń, bowiem wiadomości podawane przez latopisy podawane są jedynie w roku od stworzenia świata, jednakże przyrównanie tej datacji do lat od narodzenia Chrystusa napotyka na pewne trudności, bowiem znamy trzy style datowania, z których najpowszechniejszym był styl marcowy. Według tego stylu datowania rok rozpoczynał się 1.03 roku łącińskiego wynikłego z pomniejszenia datacji o 5508 lat, zaś kończył się ostatniego dnia lutego roku następnego. W przypadku datowania w stylu wrześnieowym rok rozpoczynał się 1.09 roku łącińskiego wynikłego z pomniejszenia o 5509 lat, zaś kończył się 31 sierpnia następnego roku. Podobnie jest z datowaniem ultramarcowym, w którym rok rozpoczyna się 1.03 roku łącińskiego wynikłego z pomniejszenia o liczbę 5509 lat. O przysłaniu przez Olgierda poselstwa do Moskwy w celu spowinowacenia się z Siemionem Dumnym mamy informacje pod różnymi datami liczonymi od stworzenia świata: *Rogożskij letopisec*, *Patriarszaja ili Nikonowskaja letopis*, czy *Władymirskij letopisec* umieszczają ten fakt pod rokiem 6857 jako jedną z ostatnich informacji,²⁹ zaś *Lwowskaja letopis*, czy *Moskowskij letopisnyj swod* zamieszczają tę informację jako rozpoczynającą rok 6558.³⁰ Oznacza to, że pierwsza grupa latopisów stosowała marcowy początek roku, zaś druga ultramarcowy. We wcześniejszej swej publikacji błędnie datowałem ten fakt w oparciu o te ostatnie źródła, czyli między 1.03.1350 a 28.02.1351 r.³¹ Przybycie poselstwa litewskiego do Moskwy w sprawie małżeństwa Olgierda mogło zatem nastąpić na przełomie lutego i marca 1350 roku. Po naradzie z metropolitą Teognostem postanowiono, że odpowiednią dla władcy litewskiego żoną będzie młodszą siostrą Marii Siemionowej, Julianna Aleksandrówna twerska. Prawdopodobnie jeszcze w marcu tegoż roku posłowie litewscy udali się do Tweru do księżnej Anastazji, wdowy po Aleksandrze Michałowicu twerskim, gdzie zapewne odbyły się zaślubiny młodej księżniczki twerskiej z Olgierdem, którego nieobecność w czasie ceremonii mogła być nawet wygodna, gdyż księżkę litewski był poganinem. W 1350 roku Wielkanoc wypadła 28 marca, więc prawdopodobnie ten dzień był momentem zaślubin księżniczki twerskiej Julianny z wielkim księciem litewskim Olgierdem reprezentowanym przez swych chrześcijańskich zastępców. Przybycie Julianny do Wilna mogło nastąpić nie później niż w kwietniu 1350 r.

²⁹ ПСРЛ. – Т. 15. – С. 59; – Т. 10. – С. 221; – Т. 30. – Москва, 1965. – С. 109.

³⁰ ПСРЛ. – Т. 20. – С. 185; – Т. 25. – Москва, 2004. – С. 177.

³¹ *Tęgowski J.* Małżeństwo Każka Bogusławica z Kenną Olgierdówną i jego rola w politycznych planach Kazimierza Wielkiego // *J. Tęgowski // Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów.* – Poznań, 1997. – S. 127.

O tym, że pierwszym dzieckiem Julianny i Olgierda była Kenna wydana w 1359 r. za Każka wnuka króla Kazimierza Wielkiego miałem okazję pisać wcześniej³². Obecnie jeszcze chciałbym przypomnieć na czym opierałem swoje wywody. Otóż w dniu 27.07.1360 r. najwyższy dostojnik świecki Królestwa Polskiego kasztelan krakowski Jan Jura przedstawił w Awinionie suplikę króla polskiego w sprawie o udzielenie dyspensy na zawarte już małżeństwo wnuka królewskiego księcia pomorskiego Kazimierza Bogusławica z Joanną, córką wielkiego księcia litewskiego Olgierda. Istniały dwie przeszkody kanoniczne podważające ważność tego małżeństwa, od których papież miał zwolnić świeżo zaślubionych małżonków: 1) nieodpowiedni wiek, oraz 2) zbyt bliskie pokrewieństwo³³. Jak podano w suplicie, córka Olgierda miała rozpoczęty 10 rok, czyli ukończone lat 9, zaś jej małżonek rozpoczęty 9 rok życia. Gdy odejmiemy owe 9 lat od 1360 r., to narodziny tej księżniczki litewskiej, wydanej za księcia Każka, wypadną w pierwszej połowie 1351 r. Nie ulega zatem wątpliwości, że Joanna – Kenna była córką Olgierda i Julianny twerskiej, poczętą około połowy 1350 r. To pośrednio poświadcza moment początkowy pożycia małżeńskiego wielkiego księcia litewskiego z jego drugą żoną, a więc upada pogląd T. Wasilewskiego, że zawarcie małżeństwa Olgierda z Julianną nastąpiło dopiero w połowie 1352 r.³⁴

Zastanówmy się teraz nad wiekiem Julianny twerskiej w chwili swego zamążpójścia. Jak wiadomo, ojciec jej Aleksander Michałowic zginął śmiercią tragiczną w Ordzie, dokąd udał się latem 1339 r., według przekazu *Patriarszej ili Nikonowskiej letopisi*, w dzień świętego męczennika Dmitrija Sołuńskiego, czyli 26.10.1339 r.³⁵ Według *Nowogrodzkiej letopisi* w odpisie P. P. Dubrowickiego datę zgonu Aleksandra i jego syna podano w następujących słowach: „toe że oseni, dekabrya 29, ubiša v Orde knjazja Aleksandra Michajloviča i syna ego Fedora...”³⁶ W przekazie tym widzimy pewną sprzeczność, gdyż 29 grudnia nie może być traktowany jako dzień przynależny do jesieni. Być może, iż nastąpiło pomylenie miesiący, co czyniłoby jedynie trzydniową różnicę w dacie dziennej zgonu Aleksandra twerskiego. Razem z Aleksandrem zginął też jego starszy syn Fiodor przebywający w Ordzie jako zakładnik chana Uzbeka. Najmłodsze z dzieci Aleksandra mogło przyjść na świat nie później niż w początku 1340 r. Miał tych dzieci co najmniej ośmioro, z których najstarszy Lew urodził się w 1321 r.³⁷ Od Julianny z braci starszym był na pewno też Fiodor oraz Wsiewołod oraz siostra Maria. Prawdopodobnie najmłodszym z rodzeństwa był Michał, który ożenił się, jak wspomniano, w 1354 r. z Eudoksją Konstantynówną, księżniczką Niżnego Nowogrodu. Jeśli zatem Julianna już pierwszego roku małżeństwa z Olgierdem

³² Ibidem. – S. 125 – 133.

³³ Monumenta Poloniae Vaticana. – T. III. / Wyd J. Ptaśnik. – Kraków, 1914. – S. 371 [Bullarium Poloniae. – T. II. / Wyd. I. Sułkowska – Kuraś, S. Kuraś. – Rzym – Lublin, 1985. – № 1002.

³⁴ Wasilewski T. Data urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów / T. Wasilewski // Przegląd Wschodni. – T. I. – 1991. – Z. 1. – S. 21.

³⁵ ПСРЛ. – Т. 10. – С. 209. Так само Владимирський летописец // ПСРЛ. – Т. 30. – С. 106.

³⁶ ПСРЛ. – Т. 43. – Москва, 2004. – С. 113. Тę samą datę zawiera Софийская первая летопись // ПСРЛ. – Т. 6. – Москва, 2000. – С. 221–222.

³⁷ Борзаковский В. С. История Тверского княжества. – Санкт-Петербург, 1876. – Табл. 1. – С. 153; Войтович Л. Удільні князівства. – Табл. 26. – № 6.

urodziła dziecko, córkę Kenę, to w momencie zaślubin miała nie mniej niż 14 lat, co wskazuje na rok 1336 jako najpóźniejszą datę jej narodzin. Gdy weźmiemy pod uwagę fakt, iż ostatnimi dziećmi urodzonymi przez Juliannę byli Świdrygiełło Bolesław i Jadwiga wydana za Jana III księcia oświęcimskiego w 1394 r., których narodziny przypadły na lata 1373 – 1375, to przesuwanie daty narodzin Julianny wstecz jest możliwe jedynie o kilka lat z uwagi na prawa biologii. Umownie datę tę określimy na ok. 1335 rok.

Julianna prawie natychmiast zyskała sobie szczególny wpływ na męża, gdyż pozwolił on ochrzcić w 1364 r. swą córkę w Twerze, o czym latopis mówi tymi słowami: „*Nastasia priide iz' Litvy s' vnukoju, so Olgerdovoju dščer' ju, i krestiša ju vo Tveri...*”³⁸ Małżeństwo Julianny z Olgierdem i sojusz z wielkim księciem moskiewskim stały się impulsem do działania dla stryja księżniczki twerskiej, Wasyla Michałowica, który postanowił ożenić swego syna Michała z córką Siemiona Dumnego Wasilisa, o czym mamy wiadomość pod rokiem 6859 datowaną w stylu wrześniowym: „*Toe že zimy knjaz' velikij Semion vydal dščer' svoju za knjazja Michaila Tferskago*”³⁹. Początkowo zatem sojusz litewsko - moskiewski nieczego nie zmienił w stosunkach wewnętrznych księstwa twerskiego. Dopiero po śmierci synów Siemiona Dumnego i jego samego, która nastąpiła w dniu 26.04.1353 r. wygasł sojusz litewsko - moskiewski, a sympatia Olgierda zwróciła się ku rodzeństwu Julianny w Twerze. Nic w tym dziwnego, bowiem mariaż Giedyminowicza z księżniczką twerską obfitował w potomstwo, co dobrze świadczy o jego trwałości i udanym pożyciu. W małżeństwie tym urodziło się 16 dzieci, w tym 8 synów.

Julianna owdowiała w maju 1377 roku i w tym momencie zaczęła się jej rola jako doradczynie synów, szczególnie w polityce wewnętrznej. To właśnie po śmierci Olgierda Julianna zapewne postanowiła pozbawić swego pasierba Andrzeja księstwa połockiego, by na jego miejsce wypromować swego syna Lingwena Siemiona i to właśnie tego momentu dotyczy przytaczana przez T. Wasilewskiego skarga Andrzeja i Dymitra Olgierdowiców, że ich macocha nienawidziła. Mnogość potomstwa sprawiła, że Julianna obawiała się o ich zmarginalizowanie w Wielkim Księstwie Litewskim, szczególnie że opiekę nad młodym następcą Olgierda, Jagiełłą, miał sprawować Kiejstut brat Olgierda, który też miał synów. Jak to wykazał Stanisław Smolka, Julianna nawiązała stosunki poufne z dostojnikami Zakonu Krzyżackiego, by nie dopuścić do nadmiernego wzrostu znaczenia Kiejstuta i jego synów⁴⁰. Ona to, bez konsultacji z Kiejstutem wydała za mąż swą córkę Marię za bojara litewskiego Wojdyłę, który był pośrednikiem w nawiązaniu kontaktów wielkiej księżnej z Krzyżakami i został powieszony przez Kiejstuta⁴¹. Rolę Julianny w polityce Ilustruje fragment Supraslskiej letopisi: „*Onže knjaz' velikij Jagajlo, zmovilsja i z svoeju materiju, i s velikoju knjaginiju Uljanoju, i so bratieju svoeju, i so vsimi knjazi i bojare Litvskija zemli, i poechav Krakovu, v ljadskuju zemlju.*”⁴² Jak widać

³⁸ ПСРЛ. – Т. 11. – С. 3.

³⁹ ПСРЛ. – Т. 30. – С. 109

⁴⁰ Smolka S. Kiejstut i Jagiełło / S. Smolka // Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. – T.7. – Kraków, 1889. – S. 79–155.

⁴¹ Prochaska A. Upadek Kiejstuta / A. Prochaska // Kwartalnik Historyczny. – T. 23. – 1909. – S. 495–506; Tęgowski J. Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów. – S. 143–144.

⁴² ПСРЛ. – Т. 35. – С. 64.

jej pozycja była dominująca nad wszystkimi doradcami Jagiełły. Na wybitną rolę polityczną matki Władysława Jagiełły zwracał uwagę już Stanisław Zakrzewski na V Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w 1930 r.⁴³ Ona też czyniła później wszelkie starania by zepchnąć na margines najwybitniejszego z synów Kiejstuta, Witolda. Dopiero śmierć Julianny, która według *Latopisu woskresenskiego* zmarła wiosną roku 6900⁴⁴ prawdopodobnie w Witebsku, mogło dojść do trwałej zgody pomiędzy synami Julianny i Witoldem Kiejstutowicem, który opuścił Prusy i zawarł ugodę w Ostrowie z królem Władysławem Jagiełłą i jego bratem Skirgiełłą. Julianna pozostała wierna do śmierci wierze prawosławnej i przyjęła przed swym zgonem imię skimnicze Maria. Pochowano ją w Ławrze Pieczerskiej w Kijowie⁴⁵, co nie nastęrczało trudności, bowiem w Kijowie rządził Włodzimierz Olgierdowic, który złożył w Łucku w dniu 12 lipca 1388 r. hołd królowi Władysławowi Jagielle, królowej Jadwidze i Koronie Polskiej⁴⁶.

**Ян Тенговський. КІЛЬКА СЛІВ ПРО ШЛЮБИ ВЕЛИКОГО
КНЯЗЯ ЛИТОВСЬКОГО ОЛЬГАРДА ГЕДИМІНОВИЧА**

**Jan Tengovsky. FEW WORDS ABOUT THE MARRIAGES OF
THE GRAND LITHUANIAN PRINCE OLGARD GEDYMINOVYCH**

⁴³ Zakrzewski S. Wypadki lat 1382 – 1386 w związku z genezą Unji / S. Zakrzewski // Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. – T. I. – Lwów, 1930. – S. 345–354 (szczególnie S. 352).

⁴⁴ ПСРЛ. – Т. 8. – С. 62

⁴⁵ ПСРЛ. – Т. 25. – С. 219 (toe vesny); T.20. – С. 210 (togo že leta); T. 11. – С. 127 (toja že oseni).

⁴⁶ Akta Unii Polski z Litwą 1385 – 1791 / Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. – Kraków, 1932. – № 23. – С. 20 – 21.